

Debaty o reformě školství

Lucie Hofmanová

INSTITUT MODERNÍ POLITIKY

České školství začíná být vnímáno jako problematické stále větším počtem lidí, a ne bezdůvodně. V roce 2012, britská společnost Pearson zahájila projekt Learning Curve, který sledoval školství jednotlivých zemí, a již v tomto roce byl český systém hodnocen jako průměrný či mírně podprůměrný. Na předních místech se naopak objevily severské země jako Finsko, Dánsko, či západní země v čele s Nizozemskem a Irskem.¹ Jak naznačují další studie z následujících let, situace zůstala neměnná. V jednom z nejprestižnějších světových žebříčků U21 Ranking of National Higher Education Systems zveřejňovaném nadnárodním sdružením výzkumných univerzit hodnotící kvalitu vysokoškolských systémů, se Česká republika v roce 2017 meziročně zhoršila o dvě pozice, kdy obdržela historicky nejnižší skóre v dimenzi *otevřenost a prostředí*. I v tomto žebříčku se Dánsko, Finsko, Nizozemsko a Irsko umístily na výrazně vyšších pozicích. S cílem dosáhnout, či se alespoň přiblížit kvalitě školství těchto zemí, začaly jednotlivé země Evropské unie implementovat reformy svých školských systémů.

V roce 2000 zveřejnila OECD, tedy Organisation for Economic Co-operation and Development, neuspokojivé výsledky týkající se kvality školství v Německu, které bylo pod průměrem v matematice, čtení a přírodních vědách.² V reportu z roku 2014, mapující situaci ve školství, organizace OECD uvádí výrazné zlepšení v těchto oblastech – Německo dosáhlo nadprůměrných výsledků. Hlavní dopad měla reforma středního školství. Zjištění z roku 2000 totiž ukázalo, do jaké míry je socioekonomické pozadí vázáno na vzdělávací výkon.³ Toto zjištění jen podpořilo argument, že dělení dětí ve věku 10 let do různých typů vzdělávacích zařízení, jim škodí. Starý systém, kde děti přecházely buď na Gymnasium (obdoba českého gymnázia), Realschule (obdoba dřívějších československých reálek, výuka je

¹ *Pearson launches The Learning Curve* [online]. Londýn: Pearson, 2012 [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: <https://www.pearson.com/corporate/news/media/news-announcements/2012/11/pearson-launches-the-learning-curve.html>

² *Education Policy Outlook: Germany* [online]. Paříž: OECD, 2014 [cit. 2019-02-12].

³ YOUNG, Holly. *What can we learn from the great German school turnaround?*. *The Guardian* [online]. 2015, [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/teacher-network/2015/nov/25/what-can-we-learn-from-the-great-german-school-turnaround>

zaměřena na předměty s ekonomickou specializací) nebo Hauptschule (zejména pro děti, které mají se studiem problémy), byl považován za systém podporující nerovnost mezi dětmi. Bylo učiněno několik opatření k uvolnění systému. Tyto reformy zahrnovaly zpoždění věku, kdy byly děti zařazeny do různých středních škol. Státy uzavřely Hauptschules, které byly charakterizovány jako místa pro děti se špatnými vyhlídkami, a vytvořily alternativu s pozitivnějším vzdělávacím prostředím. Sloučení s Realschule také zlepšuje vyhlídky na zaměstnání těchto studentů. Jednou z klíčových reforem bylo standardizovat učební osnovy a zavést národní testy. Celostátní učební osnovy a testy byly zavedeny od roku 2000, výsledky však nejsou zveřejněny, neexistují tabulky, a tak se školy neustále nemusí obávat o svou pověst. Je důležité, aby monitorování nebylo nadměrné a nebránilo tvořivosti učitelů. Na učitele a žáky je vyvíjen menší tlak na výkon. Mohou se zaměřit spíše na proces vzdělávání než na výsledek. Studium se také stalo více interaktivní, již není pouze o memorování. Od roku 2000 se více soustředí také na komunikaci a týmovou práci.⁴ V některých spolkových zemích však stále systém s Hauptschule a Realschule funguje.

Od září 2018 probíhají reformy v další západní zemi, a to ve Francii.⁵ Došlo ke snížení počtu žáků ve třídách pro děti ve věku od šesti do sedmi let ve znevýhodněných částech francouzských měst (z max. 24 žáků na jednoho učitele je max. 12). Cílem je napravit jednu z největších nedostatků francouzského veřejného vzdělávacího systému: rozdíly v úspěchu mezi dětmi na základě finančního zabezpečení. Ministr školství Jean-Michel Blanquer dosud neodhalil výsledky této změny, ale tvrdí, že zpětná vazba byla "více než vynikající". Další změnou je zákaz

⁴ ROTHMAN, Bob. *After the shock: The German Education System in 2017*. National Center on Education and the Economy [online]. Washington, 2017, [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <http://ncee.org/2017/09/after-the-shock-the-german-education-system-in-2017/>

⁵ *What changes about schools in France from this September*. The Local [online]. 2018 [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <https://www.thelocal.fr/20180903/what-changes-about-schools-in-france-from-this-september>

mobilních telefonů pro všechny tři úrovně francouzského vzdělávání (základní, vyšší a střední školy), s výjimkou případů, kdy se používají pro vzdělávací účely. Je na každé škole, jak tento zákaz bude aplikovat (předání u vchodu do školy/nechání v batohu apod.). Předchozí reforma aplikovaná v roce 2013 prodloužila školní týden ze čtyř dnů na čtyři a půl, což znamenalo, že žáci byli v učebně v pondělí, úterý, ve čtvrtek a pátek, a půl dne ve středu nebo v sobotu ráno. Tato reforma se však ukázala jako nepopulární, zejména v mnoha venkovských oblastech, a ministr školství se domnívá, že v září zhruba 60 % škol vyjme polovinu dne ve středu nebo v sobotu a vrátí se na čtyřdenní týden. Posledním výrazným krokem jsou zkoušky pro žáky základních škol. Žáci v prvním ročníku základní školy budou testováni ve francouzštině a matematice v září a opět v únoru. Testy budou trvat 20 minut a podle ministra jsou navrženy tak, aby poskytly učitelům lepší představu o individuálních potřebách dětí tak, aby mohli přizpůsobit své učení odpovídajícím způsobem. Rodičům budou výsledky sdělovány.

Reformy jsou stále diskutovány i v již úspěšných zemích jako je výše zmíněné Irsko. Další reforma je naplánovaná na rok 2026. Department of Education and Skills má sestavený plán, který by měl Irsku poskytnout nejlepší vzdělávací systém v Evropě. Být nejlepšími podle nich znamená zajistit vzdělání pro všechny a zabránit riziku vyloučení, zajistit vzdělání na nejvyšší mezinárodní úrovni a vybavit studenty tak, aby byli schopni uspět v rychle se měnícím světě. Zároveň se však snaží, aby jejich inovativní vzdělávání studenty naplňovalo a pomáhalo jim stát se společensky odpovědnými členy komunity. Je důležité mít silnou ekonomiku, kterou se zároveň podaří přetavit do silné a vzdělané společnosti. Irsko v roce 2016 spustilo tzv. Akční plán pro vzdělávání, pomocí kterého chce dosáhnout svých cílů.⁶ Prvním krokem je zkvalitnit zkušenost, se kterou studenti odcházejí ze škol, a

⁶ *Action Plan for Education. Department of Education and Skills [online]. 2016 [cit. 2019-02-12].*

to rozšířit jazykovou výuku a výběr předmětů.⁷ Dalším krokem je větší zapojení studentů se speciálními potřebami, a tím zlepšit jejich studijní výsledky. Nový systém se bude zaměřovat i na učitele, kterým nabídne pomoc k dalšímu profesnímu růstu. V neposlední řadě je podle plánované reformy klíčové propojit lépe vzdělání s celou společností a zlepšit státní plánování a systém podpory.

V roce 2014 proběhla reforma školství i v již úspěšném Dánsku. Tato reforma byla tou nejrozsáhlejší v moderní historii Dánska. Nový systém prodloužil dobu vyučování o zhruba 9 hodin týdně, přidal hodiny dánštiny, matematiky a klade větší důraz na cizí jazyky, zavedl denně tělesnou východu a pravidelné vyučování venku.⁸ V roce 2017 Christine Antorini, ministryně školství v letech 2011-2015, uvedla, že po zavedení reformy školství průzkumy ukazují, že 95 % rodičů je spokojených s dánským systémem, a jejich děti jsou ve škole nejen spokojené, ale testy ukázaly, že došlo i ke zlepšení studijních výsledků, a to především u dívek a dětí migrantů.⁹

V neposlední řadě je ale klíčové si uvědomit, jak důležitá je realizace správných kroků k zavedení úspěšné reformy. Příkladem státu, jehož kroky k reformě školství nepatří mezi nejšťastněji zvolené a jsou kritizovány asociací rodičů i experty na vzdělávání, a které jsou příčinou velkých demonstrací, je Polsko. Hlavním bodem polské reformy je zrušení systému středních škol pro děti od 12ti let, tedy škol víceletých, a navrácení dětí na základní školy. Tímto krokem došlo k uzavření 7 000 škol, propuštění více než 9 000 učitelů a k propuštění ředitelů, což je pokládáno za příležitost ministerstva pro zvolení nových ředitelů pro nově rozšířené základní

⁷ *Action Plan For Education. Department of Education and Skills Strategy Statement [online]. 2016 [cit. 2019-02-13]. Dostupné z: <https://www.education.ie/en/Publications/Corporate-Reports/Strategy-Statement/Department-of-Education-and-Skills-Strategy-Statement-2016-2019.pdf>*

⁸ *Denmark's public schools enter a new era. The Local [online]. 2014 [cit. 2019-02-13]. Dostupné z: <https://www.thelocal.dk/20140811/denmarks-public-schoolchildren-enter-a-new-era>*

⁹ *Former Danish education minister discusses school reforms. Penn GSE [online]. Philadelphia: Penn Graduate School of Education, 2017 [cit. 2019-02-13]. Dostupné z: <https://www.gse.upenn.edu/news/danish-education-minister-discusses-school-reforms>*

školy, a tím „odměnit věrné“.¹⁰ Vznikly nové učební osnovy, které se např. v oblasti historie soustředí pouze na historii Polska, nezmiňují celosvětový kontext, opomíjí holocaust a období moderní historie pouze lehce nastiňuje význam Evropské unie. Předměty nejsou mezi sebou nijak propojené, a tak dělají z přemýšlení v souvislostech věc pro studenty značně komplikovanou.

Zvýšení kvality vzdělávání v naší zemi dlouhodobě není prioritou našich vlád. Studie Institutu pro demokracii a ekonomickou analýzu, jež je projektem Národohospodářského ústavu Akademie věd České republiky, v červnu loňského roku zveřejnila analýzu s názvem *Vyšší platy učitelů: sliby, sliby, sliby*.¹¹ Studie uvádí, že platy českých učitelů ve srovnání s ostatními vysokoškolsky vzdělanými pracovníky, patří dlouhodobě k nejnižším mezi ekonomicky nejvyspělejšími zeměmi. Během roku 2017 se mezera mezi průměrnými platy učitelů a ostatních vysokoškolsky vzdělaných pracovníků veřejného sektoru dokonce prohloubila na 21,8 %. Studie dále popisuje proces zvyšování učitelových platů, který je nepřehledný, nedostatečně sladěný s plánováním výdajů státního rozpočtu a jeho výhledu, a spíše překypuje sliby. Tato nízká čísla na výplatních páskách učitelů se dlouhodobě promítají do kvality jejich práce, kdy potenciální studenti pedagogických fakult změní svou aspiraci právě z důvodu finančního ohodnocení této práce a ti, kteří se přeci jen rozhodnou pro kariéru učitele, ne vždy zůstanou u své profese. Tyto skutečnosti vedou ke ztrátě prostoru pro zdravou konkurenci v tomto oboru. Finanční ohodnocení není jedinou skutečností, která činí profesí učitele neatraktivní. Při pohledu na atmosféru v České republice musíme nutně

¹⁰ FLÜCKIGER, Paul. Poland education reform to slash thousands of teachers' jobs. *Deutsche Welle* [online]. Bonn, 2017 [cit. 2019-02-13]. Dostupné z: <https://www.dw.com/en/poland-education-reform-to-slash-thousands-of-teachers-jobs/a-40333721>

¹¹ MÜNICH, Daniel a Vladimír SMOLKA. *Vyšší platy učitelů: sliby, sliby, sliby*. Institut pro demokracii a ekonomickou analýzu [online]. Národohospodářský ústav Akademie věd České republiky, 2018, 24 [cit. 2019-02-17]. Dostupné z: https://idea.cerge-ei.cz/files/IDEA_Studie_5_2018_Vyssi_platy_ucitelu/files/downloads/IDEA_Studie_5_2018_%20Vyssi_platy_ucitelu.pdf

nabýt dojmu, že si společnost neváží dobrých učitelů, a tím je připravuje o společenský respekt.

Je klíčové povýšit vzdělání na jednu z předních priorit naší země, jen tak můžeme naplnit potenciál České republiky a zlepšit životní úroveň našich občanů. Jak uvádí EDUin, vzdělání ovlivňuje ekonomický růst – zvyšuje lidský kapitál pracovní síly, čímž zvyšuje produktivitu práce a rovnovážnou hodnotu produkce; zvyšuje inovační kapacitu země, a tím podporuje znalosti směřující k novým technologiím, produktům a procesům, které podporují růst; v neposlední řadě usnadňuje šíření a přenos potřebných znalostí ve společnosti a pomáhá úspěšné implementaci nových technologií, což opět podporuje ekonomický růst.¹² Role ředitelů je často opomíjena, je však pro vzdělávací instituce důležitá. Nelze dále tolerovat politizaci těchto postů a výběr ignorující pedagogickou kvalitu uchazečů. Ředitel nemůže být pouze tvář školy, ale člověkem spolupracujícím se svými učiteli a tím tak pomáhat dále školu rozvíjet. Výběr ředitelů má na starost zřizovatel školy, kterým stát není. Ten však může v této situaci pomoci přijetím legislativy, která zvýší závaznost doporučení výběrových komisí. Je potřeba zatraktivnit učitelskou profesi, a otevřít tak dveře další generaci učitelů, která přinese do školství nový náboj a progresivní myšlení, a to jak zlepšením systému finančního odměňování, tak možností profesního rozvoje a kariérního postupu. Učitelům by neměly být svazovány ruce dodržováním rozmanitých tabulkových kritérií a přílišným lpěním na výsledcích. Naopak je nutné dát učitelům prostor pro kreativitu, zmírnit tak tlak na učitele, tím i na studenty, a uvolnit tak atmosféru ve vzdělávacím prostředí. Samotný vzdělávací proces nemůže být založen pouze na jedné metodě, a to bezduchým memorováním. Je nutné ukázat studentům různé metody vzdělávání, rozvíjet kritické myšlení a schopnost přemýšlet v souvislostech. Maturitní zkouška ukončující středoškolské vzdělání nemůže být nadále předmětem experimentů a měla by jí být dána finální podoba a jasný rámeček. V této souvislosti vyvstává i

¹² *Ekonomické argumenty pro reformu vzdělávání. EDUin [online]. 2011 [cit. 2019-02-17]. Dostupné z: <https://www.eduin.cz/clanky/ekonomicke-argumenty-pro-reformu-vzdelavani/>*

problém s maturitní zkouškou z matematiky, která se stala strašákem pro mnoho studentů, což není nejlepší výchozí situace pro její zavedení. Bob Kartous pro EDUin uvedl další bod, který nesmíme opomenout při reformě našeho školství, a to občanské vzdělávání a vzdělávání k demokracii, které má být vyjádřeno v primárním cíli samotného veřejného vzdělávání. Střední školy, zejména učiliště, totiž opouští absolventi vyznávající autoritářství, a to jistě není směr, kterým chceme naši zemi ubírat.¹³

Správnou reformou českého vzdělání můžeme přispět ke zlepšení atmosféry ve společnosti, která je v mnohých otázkách rozdělena na dva tábory, mezi nimiž je hluboká propast.

Lucie Hofmanová, Policy Paper pro Institut moderní politiky iSTAR, v Praze dne 18. února 2019

¹³ KARTOUS, Bob. Bob Kartous: Vyhlídky českého vzdělávacího systému pro následující volební období. EDUin [online]. 2018 [cit. 2019-02-17]. Dostupné z: <https://www.eduin.cz/clanky/bob-kartous-vyhličky-ceskeho-vzdelavaciho-systemu-pro-nasledujici-volebni-obdobi/>